

Оксана Маркевич
(м. Житомир)

ГУБЕРНАТОРСЬКІ РЕВІЗІЇ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ МІСЦЕВОГО КОНТРОЛЮ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ)

Проблема формування системи контролю за діяльністю органів місцевого управління належить до актуальних тем історії державного управління. На сьогодні ефективність місцевої влади передбачає розширення владних повноважень, а з іншого боку – задля запобігання зловживань, мають бути розроблені дієві і ефективні механізми контролю. Схожі завдання стояли перед центральною владою Російської імперії в першій половині XIX століття. Мета цього дослідження полягає в тому, щоб визначити як організовувались і здійснювались губернаторські ревізії Волинської губернії наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття, їх значення в управлінні приєднаним краєм.

Досягнення ефективності губернаторської ревізії вимагало чіткої організації та підготовки. Вимоги щодо проведення огляду краю найбільш повно регламентувались „Наказом губернаторам” від 3 червня 1837 року [1]. В ньому ж закріплювалось, щоб обов’язкові огляди губернії здійснювалися щороку, а позачергові – під час призначення та звільнення губернаторів. Маршрут поїздки мав плануватися заздалегідь, щоб проревізувати більшість адміністративних інституцій. Визначались умови перебування в дорозі з дотриманням правил та церемоній. Якщо губернатор за браком часу не міг приділити достатньої уваги конкретному повіту чи окремії установі, а виявлені зловживання вимагали значної уваги, то туди спеціально направлявся, визначений губернатором, чиновник. Найчастіше для цього використовували чиновників з особливих доручень, яких губернатор підбирав сам і яким повністю міг довіряти [4, с.39]. Таким чином, це був один з способів досягнення ефективності ревізії.

Через насичений графік поїздок городничі, земські справники, нижні земські та повітові суди заздалегідь готували відомості про з’ясовані та нез’ясовані справи, про стан казенних недоїмок, сільських запасних магазинів. Готувалися списки ув’язнених, які перебували під слідством. Начальник губернії перед від’їздом отримував попередні дані з казенної палати, приказу громадської опіки, суду та інших установ, щоб легше було звіритися та виявити навмисне приховування на місцях.

По завершенню ревізії губернатор складав детальний звіт, екземпляри якого направлялися імператору та до Міністерства внутрішніх справ, а також генерал-губернатору. За ініціативи міністерства такі ж дані мали надсилатись у губернське правління. Про

надзвичайні події в губернії начальник мусив повідомити Сенат. Звіт, складений губернатором за результатами ревізії, був найповнішим джерелом інформації про край. З цим офіційним документом знайомився кожен наступний губернатор, який міг підтвердити, доповнити, а то й спростувати попередні дані, що, безумовно, впливало на кар'єру попередника. Саме тому можна стверджували, що дані, отримані за результатами ревізії, є найбільш достовірними.

Проведення ревізій Волинської губернії мали свої особливості. Губернатор повинен був суворіше контролювати діяльність повітових урядовців, уважніше прислухатися до скарг на чиновників, особливо виборних поляків, і в цілому відстежувати благонадійність шляхти. Саме тому влада стежила, щоб цей чиновник не „обростав” знайомствами, не брав хабарів, а губернаторська ревізія чітко відповідала вимогам. Так, губернатор М. І. Комбурлей дозволяв собі зайвого, подорожуючи губернією разом з музикантами. Як описує у свої спогадах чиновник з особливих доручень М. І. Мамаєв, така ревізія швидше нагадувала змагання у розкошах з місцевою шляхтою. Таким чином, губернатор намагався продемонструвати свою заможність, щоб здобути авторитет у багатого польського панства. За спогадами того ж М. І. Мамаєва, це було однією з причин зміни губернатора [3, с.451].

Звільненням звершилась губернаторська ревізія А. П. Римського-Корсакова. За доносом військових, губернський начальник замість того, щоб провести суворий огляд повітів, разом з дружиною відвідував там пишні обіди і бали і до того подружився з місцевою шляхтою, що поміщики Любомирський та Корженевський пообіцяли подарувати йому карету останньої моди для комфортних подорожей. Це був один з небагатьох прикладів, коли губернатор брав з собою дружину і цим самим перетворив механізм місцевого контролю на світський захід. Такий чиновник не відповідав вимогам верховної влади по посиленню контролю за нестабільним регіоном [5].

Досить детальні спогади про ревізію волинського губернатора залишив письменник В. Г. Короленко, батько якого служив повітовим суддею у містечку Рівному. Як описує сам автор, звістка про приїзд губернатора викликала неабиякий переполох місцевих чиновників. Розпочалось жваве прибирання вулиць, присутствених місць, замінювались розбиті ліхтарі, поспіхом завершувались і підшивались незакінчені справи. Раніше губернатора у повітовий суд прибули аж три чиновника з особливих доручень. Варто зауважити, що у штаті внутрішніх губернії таких всього було не більше двох, а у Волинську призначали більше. За описом В. Г. Короленка, це були молоді, одягнені за останньою модою урядовці, які вимагали представити за їх вимогою всі документи. Саме вони детально відслідковували документацію, а вже потім прибував губернатор. Останній не лише переглядав відкладені для нього документи, а й особисто спілкувався з

повітовими чиновниками. І хоча у судді Галактіона Короленка всі справи були у зразковому порядку (принаймні саме так стверджував автор спогадів), хвилювання викликав сімейний стан та здоров'я – його дружиною була полька, а сам він був частково паралізований [2, с.127-128]. Таким чином, ревізія Волинської губернії вимагала особливої уваги і здійснювалась з урахуванням місцевих особливостей.

Підведемо підсумки. Губернаторські ревізії були одним з дієвих механізмів контролю за місцевими чиновниками, а тому верховна влада чітко регламентувала порядок її підготовки та здійснення. Завдання ревізії Волинської губернії були набагато ширшими. Визначався не лише загальний хід справ, а й з'ясувалась благонадійність призначених урядовців, відслідковувались скарги на чиновників-поляків, для чого залучались додаткові урядовці. Водночас збільшувались вимоги до самих губернаторів, аби ті змогли забезпечити порядок і управління у нещодавно приєднаному краї.

Література:

1. Высочайше утвержденный общий наказ гражданским губернаторам. 1837. Июня 3 // ПСЗ РИ. Собрание второе.– СПб. : тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1838. – Т. VIII. – Отделение первое. – №10 303. – С. 361-439.
2. Короленко В.Г. История моего современника / В. Г. Корленко. – Москва: издательство „Художественная литература”, 1965. – 1054 с.
3. Мамаев Н. И Записки / Н. И. Мамаев // Исторический вестник. – 1901. – Т. 86. – С.46-72, 428-470, 864-883.
4. Маркевич О. В. Один рік із життя волинського губернатора першої половини XIX століття / О. В. Маркевич // Київська старовина. – 2011. – №2 (348). – С.34-46.
5. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. (ЦДІАУК) – Ф. 442. – Оп. 782. –Спр. 254. – 167 арк.